

L. J. du Plessis — 'n Kort Lewenskets

P. J. J. S. POTGIETER

Departement Staatsleer, P.U. vir C.H.O.

Lodewicus Johannes du Plessis is op 10 Februarie 1897 te Burgersdorp gebore, waar sy vader hoogleraar aan die Literariese Afdeling van die Teologiese Skool van die Gereformeerde Kerk was. Nadat hy aan die Vrye Christelike Skool van Burgersdorp en die openbare skool van Reddersburg skoolopleiding ontvang het, het hy in 1912 op Potchefstroom in die Matrikulasië-eksamen geslaag, waarheen die Teologiese Skool intussen verhuis het. In die B A -eksamen het hy in 1916 geslaag, en hy verwerf die honneursgraad in klassieke Tale die volgende jaar aan die Transvaalse Universiteitskollege. Aan die begin van 1918 is hy aangestel as lektor in die Klassieke aan die Literariese Departement van die Teologiese Skool - alles dus op besonder jeugdige leeftyd.

Sy werk as lektor was egter maar van korte duur, want in September 1919 vertrek hy na Nederland vir verdere studie in die Klassieke. Met sy terugkeer na Suid-Afrika in 1921 is hy weer as lektor in die Klassieke aan die Potchefstroomse Universiteitskollege aangestel.

Spoedig is sy doseerverpligtinge so uitgebrei dat dit ook die Ekonomie, die Staatsleer en die Etiek ingesluit het. Deels as gevolg daarvan maar ook vanweë sy aanleg het sy belangstelling begin wegbeweeg van die Klassieke in die rigting van die Ekonomie en die Staatskunde. Hy behaal wel die M A - graad in Klassieke in 1923 (met 'n verhandeling oor die Sokratesprobleem) maar begin hom onmiddellik daarna op die Ekonomie en die Regs- en Staatsleer toelê. In 1931 behaal hy dan ook die graad M Econ in Staatsleer en 1934 die LL B -graad. Op 1 April 1933 word hy benoem as professor in Staatsleer en Regte aan die PUK vir CHO.

Hierdie leerstoel beklee hy tot aan die einde van Desember 1946, toe hy na Johannesburg vertrek om 'n sakelooptaan te begin. Ongetwyfeld was dit kommer oor die ekonomiese posisie van die Afrikaner en sy eie oortuiging van geroepenheid om tot die verbetering daarvan by te dra wat hom op hierdie stap laat besluit het. In 1934 was hy saam met vier-en-dertig ander Afrikaners stigterslid van Volkskas en het elf jaar lank die pos van voorsitter van die Direksie be-

Potgieter

kleer. Ook in die oprigting en bestuur van maatskappye soos Asokor, Kopersbond, Dagbreekpers ens. het hy 'n belangrike en in baie gevalle 'n leidende rol gespeel.

In 1953 het hy sy akademiese loopbaan hervat. In hierdie tyd het hy gesorg dat Staatsleer tot 'n selfstandige departement ontwikkel. Sy eie kragte het hy egter toegespits op die verskillende vertakkinge van die regsgeleerdheid. Die regsfilosofie was sy troetelkind. Sy ingesteldheid op die prinsipiële aspekte van die reg het hom egter ook voortdurend met die staat in aanraking gehou. Hoewel die laaste jare van sy werksaamheid aan die Potchefstroomse Universiteit aan die Regswetenskap gewy was, het sy wysgerige ingesteldheid dus daarvoor gesorg dat die staatsfilosofie altyd 'n aktuele onderdeel daarvan gebly het.

Behalwe akademikus en sakeman was hy ook kerkman. Aan die Gereformeerde Kerk in die besonder en aan die Afrikaanse Kerke in die algemeen het hy uitnemende diens gelewer deur sy aandeel in die Bybelvertaling. Hy was naamlik sekretaris van die Bybelvertalingskommissie. Verder was hy Totius ook behulpzaam met die taalkundige versorging van die Afrikaanse Psalmberyming. Dit is bekend dat Totius sy hulp dikwels ingeroep het om sy sterk Hollandsgekleurde Afrikaans so Afrikaans moontlik te maak, in die Bybelvertaling, die Psalmberyming en in Totius se gedigte. Hy het ook in 'n groot aantal kerklike kommissies gedien en ook daar met sy wye blik en skerp insig 'n leidende rol gespeel. In 'n huldigingswoord na sy dood sê adv. J. D. van der Vyver dat, hoewel miskien ietwat oordrewe maar tog tiperend van hom, iemand eendag opgemerk het dat die Gereformeerde Kerk gedurende die jare van prof. Du Plessis se fleur selde 'n kontensieuse besluit geneem het waarin sy advies nie deurgeskemer het nie (*Die PU-Kaner*, 19 Nov. 1968 p. 3).

Wat sy wetenskaplike vorming betref, moet dadelik opgemerk word dat hy met sy hele opvoeding en skoling in die Calvinistiese tradisie staan. Sowel sy vader as sy grootvader was predikante, sy vader selfs dosent aan die Teologiese Skool van die Gereformeerde Kerk, wat een van die sterkste groeipunte van die Calvinisme in daardie tyd was. Ook sy wetenskaplike skoling het in die Calvinistiese atmosfeer plaasgevind: sy skoolopleiding aan die Vrye Christelike Skool van Burgersdorp en die Potchefstroomse Gimnasium; sy universitêre opleiding aan die Literariese Afdeling van die Teologiese Skool van die Gereformeerde Kerk, later die Potchefstroomse Universiteitskollege, die Transvaalse Universiteitskollege in Pretoria en die Vrije Universiteit van Amsterdam, Nederland.

Redelik vroeg in sy lewe (1930-'31) het hy 'n grondige studie van Calvyn gemaak. En hoewel hy vir 'n voortontwikkeling op Calvyn gepleit en gewerk het, was die

L. J. du Plessis – 'n Kort Lewenskets

Calvinisme sy lewenskrag. Saam met manne soos Kuyper, Dooyeweerd, Stoker, Mekkes e.a. het hy aan die uitbouing van die Calvinistiese wetenskap gearbei. Weliswaar was sy bydrae nie so indrukwekkend soos hulle s'n nie, maar dit was tog 'n bydrae in eie reg, gekenmerk deur 'n persoonlike uniekheid.

Buiten die Calvinisme, die hoofstroom in sy wetenskaplike vorming, is dit duidelik dat daar ook ander invloede was. Sy geestelike wortels was inderdaad diep ingegroei in die hele Westerse kultuurtradisie. Hy het nie prinsipiël purities alles verwerp wat nie uit die Calvinistiese wortel gegroei het nie, maar hy het ook nie eklekties alles geabsorbeer wat hy aantreklik gevind het nie. Daarvoor was hy 'n te selfstandige denker. Die vreemde moes altyd gesuiwer en diensbaar gemaak word.

Prof. Wicus du Plessis was 'n wetenskaplike met groot begaafdheid. Hy was 'n geleerde in die ou tradisie. Met gemak het hy in 'n hele aantal vakwetenskappe beweeg: die Klassieke Tale, Ekonomie, Staatsleer, Etiek, Regsgeleerdheid en Wysbegeerte - 'n duidelike bewys van sy wetenskaplike veelsydigheid. Sy intellektuele skerpheid en vlugge verstand was spreekwoordelik. L. J. du Plessis kon menslikerwys altyd die laaste woord spreek. Sy werkmethode was kort en op die punt af - betogend uit eie insig eerder as beroepend op outoriteit. Sy skryfstyl was klassiek en geraffineer tot die essensies, soms gedronge; sy standpunte het op gesistematiseerde grondbeginsels berus en hy het na universele visies gesoek.

Maar ook op die terrein van die politiek het L. J. du Plessis diep spore getrap. Miskien het hy op hierdie gebied die grootste bekendheid verwerf, omdat dit die gebied is waar sy onverskrokke skerpheid en prinsipiële suiwerheid hom dikwels met die politieke en kulturele leiers in botsing gebring het.

In 1933 is hy, ná die samesmelting, tot eerste voorsitter van die Transvaalse Nasionale Party verkies. Daarna het hy 'n leidende rol daarin gespeel, veral wat beleidsformulering betref. Buite die Party was hy onder andere ook voorsitter van 'n komitee wat die bekende ontwerpgrondwet vir die komende republiek opgestel het. Hierdie grondwet was byna uitsluitlik sy skepping en dus 'n uitkristallisering van sy staatkundige beskouings. Dit is geen geheim meer dat dr. Malan in een stadium aan prof. Du Plessis as sy opvolger gedink het nie.

Die dertiger- en veertigerjare was jare van beroering vir die Afrikanerdom. Eersyds het die volk, teen die agtergrond van nuwe strominge en stelsels in Europa en Amerika, geworstel om tot lewensbeskouwlike klaarheid te kom. Andersyds was

Potgieter

die Afrikaner opgeneem in 'n staatkundige groeiproses, wat in die republikeinse strewe saamgetrek was. In hierdie woelinge het L. J. du Plessis 'n belangrike, selfs 'n leidende aandeel gehad.

Hy het sy stempel afgedruk op Afrikanerorganisasies soos die Ossewabrandwag, waarvan hy tot 1946 Grootraadslid en Beleidstudiehoof was. In laasgenoemde betrekking was hy saam met enkele ander Potchefstromers, o.a. proff. A. J. H. van der Walt en H. G. Stoker, daarvoor verantwoordelik dat die Ossewabrandwag, wat maar altyd na die Nasionaal-Sosialisme wou oorhel, gesond Calvinisties gebly het, minstens wat sy teoretiese grondslae betref. Prof. H. G. Stoker vertel dat die Grootraad van die Ossewabrandwag gedurende die veertigerjare aan 'n paar Potchefstromers opdrag gegee het om die lewens- en wêreldbeskouing van die O. B. uit te werk. Die resultate van hulle studie is as die *Magna Carta* van die O. B. beskou en was gesond Calvinisties. "Potchefstroom het die O.B. Calvinisties gehou, alhoewel daar altyd sterk Nasionale-Sosialistiese tendense in was. Prof. Du Plessis het daarin 'n baie groot aandeel gehad, en uit sy studiestukke blyk duidelik dat hy hom altyd prinsipiëel teen die Nasionaal-Sosialisme gekeer het", aldus prof. Stoker.

Stoker wys daarop dat L. J. du Plessis gedurende sekere tye van sy lewe 'n toonaangewende rol in die Afrikanerpolitiek en veral in die stryd tussen die O. B. en die Nasionale Party gespeel het. Hy was byvoorbeeld aanvanklik voorsitter van die Eenheidskomitee wat die breuk tussen die O. B. en die Party moes herstel. En hoewel sy voorstitterskap beëindig is as gevolg van botsings met dr. Malan, een van die verteenwoordigers van die Party in daardie komitee, het hy tog die spil gebly waarom die eenheidsbeweging gedraai het. Dit is geen geringe prestasie nie.

Met sy wye blik en sy indringende insigte was sy politieke beskouinge in baie opsigte sy tyd ver vooruit. Sy gewoonte om die Afrikanerpolitiek in Afrika- en wêreldperspektief te sien het hom by standpunte gebring wat soms radikaal van dié van die politieke en kultuurleiers verskil het. As daarby onthou word dat hy 'n stryder was, gedring deur 'n *roepingsbesef* wat baie sterker as eiebelang was, dan sal begryp word waarom daar 'n verwydering en later selfs 'n algehele breuk tussen hom en die politieke leiers ontstaan het. Alles wat volgens sy siening in die weg van die Afrikaner en Suid-Afrika se roepingsvervulling gestaan het - en daarby was sekere optredes van die Regering ingesluit -, het hy skerp en onverskrokke teengegaan. Teen hierdie agtergrond moet sy botsings met dr. Malan en adv. Strijdom maar veral met dr. Verwoerd gesien word. Selfs die wete dat hierdie

L. J. du Plessis – 'n Kort Lewenskets

botsings hom in die politieke woestyn sal laat beland, het hom nie van sy standpunte laat afwyk nie.

Die hoofsaak in hierdie verband was vir hom die teleurstellende besef dat die politieke leiers so bekrompe Afrikaans is, dat hulle nie verby die Afrikanerskap kan sien en daaragter die eintlike roeping raaksien waarvoor die Afrikanerskap maar 'n instrument is nie. Sy wye en universele visie het in opstand gekom teen “die enghed en bekrompenheid wat die Afrikanergesindheid kenmerk ten spyte daarvan dat die Republiek verkry is en 'n heroïese visie nou nodig was om die Republiek van Suid-Afrika sy eintlike roeping te laat vervul”. “Ons Afrikanerisme immers het teenswoordig duidelik 'n neiging tot kraalvorming,” skryf hy in 1962, “terwyl Afrika en die Weste roep om ons medewerking. En in ons Doppersime is daar 'n verontrustende neiging om alle nuwighede te brandmerk as openbaring van die Antichris, terwyl die positiewe element daarin misken word, nl. in sover daardeur die wêreld ook voorberei word vir die wederkoms van Christus Triumphator” (*Koers*, 29 (1962) (11-12): 292). Veral in dr. Verwoerd se termyn as eerste minister het hy hom teen belangrike aspekte van die Nasionale Party se beleid verset. Meer bepaald was dit die regering se volkere en Afrikabeleid wat hy as kortsigtig en selfsugtig verwerp het. Eers het hy probeer om die leiers te oortuig dat hulle verkeerd is; later, nadat hy telkemale teleurgesteld en selfs beledig is, het hy deur woord en geskrif in openlike verset gekom.

Toe L. J. du Plessis op Saterdag, 19 Oktober 1968, oorlede is, het 'n akademiese en volksman van buitengewone formaat aan die einde van sy lewenspad gekom. In hom was 'n ongelooflike aantal gawes en aanlegte in verskillende rigtings saamtrek - 'n seldsame kombinasie van geniale denker en kragtige daadmens. Hy was 'n man met 'n komplekse gees, in so 'n mate dat hy vir baie mense onbegryplik was. Tog vertoon sy persoonlikheidsbeeld ook treffende eenvoud. Rondom hom was daar altyd woeling en dinamiese aktiwiteit. Sy hele persoonlikheid het geprikkel tot kritiese ondersoek en helder formulering. Meer as 'n kwart eeu lank het hy op 'n verskeidenheid van terreine 'n leidende rol gespeel. Na hom is dikwels -- “die -- ‘et van Potchefstroom” verwys.